

LAIMUTIS BILKIS
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: toponimika, antroponimika.

IGNALINOS MIESTO IR JO VARDO RAIDA BEI KILMĖ

Development and Origin of Ignalina
and Its Name

ANOTACIJA

Straipsnyje sujungiami istoriniai ir kalbiniai (vietovardžių kilmės) tyrimai. Remiantis gausiais istoriniais dokumentais tiriama Ignalinos miesto raida: nustatoma, kada įkurta pirmoji gyvenvietė, kas buvo jos įkūrėjai, pateikiama Ignalinos savininkų dvarininkų Kamenskių giminės istorija nuo palivarko atsiradimo iki Vidiškių dvaro pardavimo laikotarpio. Taip pat nustatomas vietovės vardo kilmės šaltiniu buvęs asmenvardis, aiškinama dabartinio miesto vardo *Ignalinà* ir kitų vartotų jo variantų kilmė.

ESMINIAI ŽODŽIAI: gyvenviečių istorija, gyvenamųjų vietų vardų raida, gyvenamųjų vietų vardų kilmė.

ANNOTATION

The article brings together historical and linguistic (origin of place names) research. Based on abundant historical documents, the study addresses the development of Ignalina: it traces the establishment of the first settlement and its original founders and presents the history of Ignalina owners, the noble *Kamenskis* family, from the establishment of the folwark to the period of selling Vidiškės manor. It also determines the personal name considered the source of origin of the locality's name and explains the origin of the present name *Ignalinà* and its other variants.

KEYWORDS: history of settlements, development of settlement names, origin of settlement names.

1. Mokslinėje literatūroje apie Ignalinos miesto vardą rašyta nedaug. Aleksandras Vanagas monografijoje *Lietuvos miestų vardai* trumpai apžvelgė vietovės

ir jos vardo raidą, pateikė labiausiai tikėtiną toponimo kilmės aiškinimą (Vanagas 1996: 77–78). Jo teigimu, miestas pradėjo kurtis prie geležinkelio stoties, pastatytos XIX a. antroje pusėje, nutiesus Peterburgo–Varšuvos geležinkelį. Toliau, remiantis *Lietuvos urbanistikos paminklų* V tomo informacija, rašoma, kad pats vardas pirmą kartą paminėtas 1810 m., kai Ignas Tyzenhauzas nusipirko Gineitiškių palivarką ir prijungė jį prie Ignalinos arba Vyžuonos. Manoma, jog toponimas neabejotinai yra asmenvardinės kilmės, o tas asmenvardis galėjo būti ir didiko Igno Tyzenhauzo vardas. Miestovardis kildinamas ne iš formos *Ignas*, o iš mažiškinio varianto *Ignėlis* ar **Ignalis* ir laikomas priesagos *-in-* vediniu. Be to, teigiama, kad iš gyvosios kalbos žinomi dar du vardo *Ignalinà* variantai – *Ignālina* ir *Ignalīnė*, ir spėjama, jog lytys su priesaga *-ina* bus atsiradusios dėl lenkų ar kitų slavų kalbų įtakos. Marija Razmukaitė daktaro disertacijoje, skirtoje Lietuvos priesaginių gyvenamųjų vietų vardų darybos analizei, miestovardį taip pat veda iš asmenvardžio **Ignalis*, kurio galimumą remia pvd. *Ignaliukas* (Razmukaitė 1998: 82).

Vėliau vietinėje periodinėje spaudoje, interneto tinklapiuose pasirodė informacijos, susijusios su gyvenvietės pirmuoju paminėjimu, kitais istorijos bruožais, patikslinančiais kai kuriuos A. Vanago teiginius. Todėl šio straipsnio tikslas yra remiantis prieinamais istorijos šaltiniais kiek galima tiksliau ir išsamiau ištirti miesto (gyvenvietės) atsiradimo aplinkybes, raidą, nustatyti jos vardo kilmės šaltiniu buvusį asmenvardį ir dabartinio miesto vardo *Ignalinà* galimus susidarymo būdus.

Visuose enciklopediniuose leidiniuose žinių apie Ignalinos istoriją nėra daug. Pažymima, kad gyvenvietė pradėjo augti 1857–1862 m. pastačius geležinkelio stotį ir nutiesus Sankt Peterburgo–Varšuvos (Vilniaus–Daugpilio) geležinkelį (LTE IV 401; VLE VII 744; IEŽ 17, 19). Dar pastebima, kad ji iš pradžių priklausė Vidiškių parapijai (Kviklys I 729).

2. Gyvenvietės raidos tyrimą reikėtų pradėti nuo jos pirmojo paminėjimo istorijos dokumentuose. Kaip matyti, anksčiau būta teiginių, kad Ignalina pirmą kartą paminėta 1810 m. Taip teigiama ne tik XX a. pabaigoje išleistoje A. Vanago knygoje, bet ir vėliau publikuotoje Rytų Lietuvos miestų ir miestelių tyrimui skirtoje monografijoje, kurioje aiškinama, jog Ignalinos (Ignalinkos) vardas tais metais minimas dokumente apie „Lukštą, Vyžuonėles ir Ignaliną“ (Miškinis 2005: 76). Pasak autoriaus, čia rašoma, kad „Vyžuonėlės padidėjo, kai Ignas Tyzenhauzas <...> įsigijo iš Mstislavlio ginklininko Justino Saurinavičiaus už 3000 sidabro Rb Gineitiškių palivarką su Šemetos kaimu ir prijungė juos prie Vyžuonėlių (Vyžuonų) arba Ignalinos“. Remiantis šiuo įrašu daroma išvada, jog *Ignalina* pavadinta vieta atsirado iki 1810 m. Tačiau regioninėje spaudoje tam prieštaraujama ir aiškinama, kad šiame dokumente minima ne ta Ignalinos

vietovė, o Ignas Tyzenhauzas su gyvenvietės įkūrimu nėra susijęs (Matkevičius 2014).

Minėtasis istorijos dokumentas yra didesnio dokumentų rinkinio apie Tyzenhauzų genealogiją ir valdas dalis. Jis vadinasi „Žinios apie Lukštus, Vyžuonėles ir Ignaliną“ (*Wiadomość o Luksztach, Wiżunkach i Ignalinie*). Čia remiantis įvairiais kitais istorijos šaltiniais aprašoma šių dvarų (*majętność*) geografinė padėtis, nurodomi buvę ir esami savininkai. Teigiama, kad Lukštų ir Vyžuonėlių dvarai yra Ukmergės apskrityje (*powiecie Witkomierskim*), tačiau pažymima, jog pagal pirminius dokumentus nėra visiškai aiški jų buvimo vieta, nes pasak vienų šaltinių, gyvenvietė, vardu *Vyžuonos (Wiżuny)*, buvo prie Vyžuonos ežero (*jeziora Wiżuny*), viena mylia nuo Latgalos (*o mile od granicy Inflantskiej*), o pasak kitų – šalia Vyžuonos ežero, tarp Iciūnų kaimo (*wsią Iciuny*), Ūdrupio upelio (*ruczajom Udrupis*) ir Vyžuonos upės (*rzeczką Wiżunką*). Toliau rašoma, jog greičiausiai buvo du dvarai, vardu *Vyžuonos (Wiżuny)*: pirmas iš jų – prie Skiauteriško ežero (*koło jeziora Skiauteryski*), maždaug toje vietoje, kur dabar pastatytas Ignalino palivarkas (*f. Ignalin*), o antras – *Vyžuonos* arba *Vyžuonėlės (Wiżuny v Wiżunki)* – prie Vyžuono ežero (*nad <...> jeziorem Wiżuńskim*) (ŽTz 265). Dar dokumente aiškinama, kad prie Vyžuonos ežero esanti gyvenvietė 1810 m. išaugo, nes jos savininkas gvardijos viršininkas Ignacijus Tyzenhauzas (*Ignacy Tyzenhauz*) nupirko iš Justino Saurimavičiaus¹ (*od Justyna Sawrymawicza*) Gineitiškių palivarką (*folwark Ginejtyszki*) su Šemetų kaimu (*z siołem Szemety*) ir prijungė jį prie Vyžuonėlių arba Ignalino (*do Wizunek czyli Ignalina*) (ŽTz 266).

Šaltinio analizė leidžia pakoreguoti keletą A. Vanago ir Algimanto Miškinio darbuose minimų dalykų. Pirmiausia dokumente vartojama vietovardžio forma *Ignalinas (Ignalin)*, o ne *Ignalina*. Antra, gyvenviečių geografinės padėties aprašas akivaizdžiai rodo, kad čia minimas Ignalinas nėra tapatus Ignalinos miesto pirmtake buvusiai vietai. Vietovardžių identifikavimas leidžia daryti išvadą, jog 1810 m. užrašytas palivarkas *Ignalinas* buvo dabartinio Rokiškio r. teritorijoje prie Juodupės, Rokiškio. Dokumento vietovė (vietovės) *Wiżuny, Wiżunki* greičiausiai tapatintina su dabartiniu Vyžuonos kaimu (Rokiškio kaimiškoji sen.), šalia kurio yra ir ežeras bei upė, vardu *Vyžuonà*, dar turintys variantus *Vyžunka* (LUEV 199–200), ir kaimas *Iciūnai*, ir upelis *Ūdrupis*. Šaltinyje paminėtas Šemetų kaimas iš gyvosios kalbos užrašytas Kazimiero Būgos tikrinių žodžių kartotekoje: *Šemetai, k. Rokiškio parapijoje* (BgK), jis, kaip neįteisintas

¹ Atsižvelgiant į tai, kad slaviskai rašytuose istorijos šaltiniuose lietuvių asmenvardžiai buvo įvairiais būdais slavinami, straipsnyje vartojamos galimos jų lietuviškos formos skliaustuose nurodant užrašytas tuose šaltiniuose.

kaimas, ir dabar išlikęs Juodupės seniūnijoje, į rytus nuo Ignotiškio ežero². Istorijos šaltinyje teigiama, kad Ignalino palivarkas įkurtas prie Skiauteriško ežero. Gyvosios kalbos duomenimis, šis ežeras turi tris vardus *Skiauteriškis*, *Tauterškis* ir *Ignotiškis*, taigi jis neabejotinai tapatintinas su dabartiniu Ignotiškio ežeru, kuris taip pat yra prie Ičiūnų ir Vyžuonos kaimų. 1882 m. Lenkijoje išleistame geografiniame žinyne rašoma, kad šis palivarkas (*Ignalin*) su gražiu vasarnamiu yra Zarasų apskrityje (*pow. nowoaleksandrowski*), Rokiškio parapijoje ir priklauso grafo Tyzenhauzo Rokiškio dvaro valdoms (SG III 249). Kauno gubernijos gyvenviečių sąrašė, išleistame 1892 m., Rokiškio valsčiuje taip pat yra Ignalino palivarkas (*Игналіно*) (KnGGs 272). Be to, K. Būgos kartotekoje XX a. I pusėje Rokiškio parapijoje užfiksuotas palivarkas *Ignotiškis* (BgK), 1935 m. sudarytoje Rokiškio apskrities Rokiškio valsčiaus Ragučių kaimo vietovardžių anketoje užrašytas palivarkas (dvaro centras) *Ignotiškis*, kurį, anot žinių pateikėjo, pastatė Ignas Tyzenhauzas (LŽVA), o tarpukariu veikusios Pavardžių ir vietovardžių komisijos apie 1935 m. pagal apskritis ir valsčius sudarytuose Lietuvos gyvenamųjų vietų sąvaduose (bylose) Rokiškio valsčiuje įrašytas, bet redaguojant išbrauktas viensėdis *Ignotiškis* (VB IV 84), todėl labai gali būti, kad tai yra ta pati gyvenamoji vietovė, kuri 1810 ir 1882 m. vadinta *Ignalinu*. Lokalizuojant Ignalino palivarką tyrėjus galėjo suklaidinti paminėtas Gineitiškių palivarkas, nes kaimas *Gineitiškis* iš tikrųjų yra Ignalinos rajone, tačiau istoriniai duomenys rodo, kad gyvenvietės tokiu vardu būta ir prie Rokiškio: 1784 m. Kupiškio dekanato Rokiškio parapijoje užrašytas palivarkas *Gineytyszki* (VDV 146).

3. Išsami istorijos šaltinių analizė rodo, kad gyvenvietės, išaugusios į Ignalinos miestą, atsiradimas ir raida susijusi su Vidiškių dvaru ir jo savininkais dvarininkais Kamenskiais (Kaminskiais)³. Turimais duomenimis, ši giminė Daugėliško parapijoje atsiranda XVIII a. II pusėje⁴. Breslaujos dekanato vizitacijų, vykdytų 1783 m., knygoje aprašant Daugėliško parapiją pažymėta, jog ponas Kaminskis iš Daugėliško seniūno Pliaterio nuomojo (*w arędzie WIP Kaminskiego*) Janavo miestelį (*miasteczko Janow*), Antalgės (*Antalgie*), Nagėnų (*Nagiany*), Rudžių (*Rudzie*), Tripuckų (*Trypuckie*), Girdžiūnų (*Gierdziuny*), Žibakių (*Zybakie*), Vigutėnų (*Wigutany*), Vilkuočių (*Wilkoocie*), Bieniūnų (*Bieniuny*), Romantiškių (*Romantyszki*) kaimus ir Paraklio (*Paraklis*) vienkiemį (BrslVA 71). Vidiškių dvarą tuo metu valdė Breslaujos gorodnyčius ponas Rahoza (*WImęPa Rohozy*)

² Dėl visų čia suminėtu vietovių geografinės padėties žr. <http://lkiis.lki.lt/lietuovs-vietovardziu-geoinformacine-duomeni-base>.

³ Šios giminės pavardė istorijos dokumentuose buvo užrašoma dvejopai: *Kamenskiai* ir *Kaminskiai*, plg. Kamiński 1850.

⁴ Kamenskių giminės atsiradimą Lietuvoje yra tyręs Albertas Kojalavičius–Vijūkas – žr. Narbutas 2010: 189–190.

(BrslVA 72). Ankstyvesniame 1775 m. Gardino apskrities kūrenamų sodybų (dūmų) sąrašė nurodoma, kad Vidiškių dvarą valdo jau minėtas Rahoza (*J:P: Rohozy*), o gyvenvietės, kurias 1783 m. nuomojo Kaminskis, kartu su kitomis priklauso Daugėlišio seniūnui Kazimierui Pliateriui (GrdnDT 43). Vadinasi, 1775 m. minėtų vietovių Kaminskiai (Kamenskiai) dar nevaldė. Panašiu metu ši pavardė paminėta ir Daugėlišio parapijos krikšto metrikų knygoje: 1784 m. įrašytos *Anna Kaminska* ir *Ludovica Kaminska*, kurios Daugėlišio gyventojų Juozapo Grubnickio ir jo žmonos Praksedijos Kozlovskos sūnaus krikštynose dalyvavo kaip asistentės (DglšKr 65).

1795 m. Užnerio apskrities (*Pow: Zawileyskiego*) dvarų sąrašė Vidiškių palivarko (*Folwark Widziszki*) savininkais nurodomi Simonas Rahoza (*Symona Rahozy*) ir Juozapas Rahoza (*Iósefa Rahozy*) (UDS_I 12). Iš minėtos apskrities 1811 m. dvarininkų sąrašo matyti, kad dvaro savininke yra tapusi grafienė Marija Pliaterienė (*Графини Маріи Плятеровой*), be to, jis jau pradėdamas vadinti Pšijazne (*Пржіязна*)⁵ (UDS_{II} 46). Dvarininkų pasikeitimą patvirtina ir tų pačių metų Daugėlišio parapijos revizinio surašymo duomenys: rašoma, jog paveldimas Pšijaznės dvaras priklauso grafienei Marijai Pliaterienei (*Maryi Hrabiny Platerowey*) (DglšRS 28). Svarbių duomenų galima rasti 1816 m. Užnerio apskrities dvarų registre, kuriame įrašytas Marijos Pliaterienės dvaras Pšijaznė, arba Vidiškės (*Пржіязнь или Видзишки Графини Маріи Платеровой*), tačiau yra prierašas, jog pagal 1832 m. rezoliuciją jis priskirtas dvarininkams Jonui ir jo žmonai Kamenskiams (*Иваномъ и женою его Каменскими*) (UDS_{III} 22). Kamenskių tapimo Vidiškių dvaro savininkais aplinkybės išsamiai išdėstytos šios vietovės 1846 m. inventoriuje. Čia Pšijaznės, arba Vidiškių, dvaras (*Имению Пржіязни, или Видзишкамъ*) apibūdintas kaip Vilniaus gubernijoje, Švenčionių apskrityje⁶, Daugėlišio ir Palūšės parapijose esanti perduoti pagal paveldėjimą, perduoti, užstatyti galima valda (*вотченничества*), priklausanti dvarininkams Jonui, Rapolo sūnui, ir Brigitai, Vikentijaus dukrai, Kamenskiams (*Ивана Рафаилова сына и Бригиды Викентьевой дочери изъ дома Каменскихъ Каменскихъ*). Ši nuosavybė jiems priklauso pagal 1827 m. gruodžio 2 d. nekilnojamojo turto pirkimo sutartį (*изъ купчей крепости*), kuri sudaryta Vilniaus pilietinio teismo palatoje. Dvarą Kamenskiai supirko iš grafienės Marijos Pliaterienės, grafų Vžostovskių giminės (*отъ Графини Маріи, изъ Графовъ Бржостовских, Плятеровой*) (VdšI 10). Šiame inventoriuje jau paminėtas ir Ignalinos vardas: rašoma, jog Pšijaznės, arba Vidiškių, dvarui priklauso du

⁵ Iš le. *przyjaźń* 'nuoširdūs santykiai su kuo, draugystė; palankumas, rūpestingumas, nuoširdus būdas' (SJP V 296).

⁶ Švenčionių apskritis atsirado pertvarkius Užnerio apskritį.

palivarkai – Janapolis⁷ ir Ignalinas (*состоит из двух отдельных фольварков Янополя и Игналина*) (VdšI 2). Vidiškių dvarui tuomet priklausė Balaveckių, arba Vėlūnų (*Балавецкие, или Велуны*), Rimšėnų, arba Navikų (*Римшанце, или Новики*), Ažušilės (*Заборце*) ir Poviliškės (*Павилишки*) kaimai, Janapolio palivarkui – Gaveikėnų (*Гавейкяны*), Petravo⁸, arba Kojažino (Kojašino?) (*Пиотрово, или Кояжинъ*) kaimai ir dalis Strigailiščio (*Стригалишки*) kaimo, Ignalino palivarkui – Budrių (*Будры*) kaimas ir dalis Strigailiščio (*Стригалишки*) kaimo. Ignalino palivarke tuo metu gyveno du dvariškiai – 41 metų piemuo Laurynas Karneckis (Karneckas?) (*Лаврентий Карнецкий*) ir 15 metų tarnaitė Petronėlė Bubinaite (*Петронелля Бубинувна*). Inventoriuje surašyti duomenys patvirtinti dvaro savininkų Jono Kamensko (*Явань Каменский*) ir Brigitos Kamenskienės (*Бригида Каменска*) parašais.

Tačiau Vidiškių dvarui priklausančio Ignalinos palivarko paminėjimas 1846 m. nėra pirmasis. 1827–1841 m. Palūšės parapiinės bažnyčios krikšto metrikų knygoje įrašyta, kad 1840 m. rugsėjo 1 d. krikštijamas Mykolas (*Michał*), Fabijono ir Kristinos, Bernatavičių giminės, Lukauskių (*Fabijana i Krystyny z Bernatowiczow Lukowskich*) sūnus, gimęs palivarke, vardu *Ignalinek (w Folwarke Ignalinek)* (PlšKr_I 90; Matkevičius 2014). Palivarko ryšį su Vidiškių dvaru paliudija faktas, jog Fabijonas Lukauskis (Lukauskas?) čia gyventi atsikėlė iš šio dvaro. Tai įrodo įrašas 1827–1857 m. Palūšės parapiinės bažnyčios jungtinių knygoje: 1836 m. registruojant Fabijono ir Kristinos santuoką vyras gyveno Pšijaznėje (*ze Dworu Przyiazni*), žmona – Budriuose (PlšJn_I 25). Labai gali būti, kad tai pirmieji palivarko *Ignalinek* gyventojai. Taigi, turimais duomenimis, Ignalinos vardas (*Ignalinek*) pirmą kartą istorijos dokumentuose paminėtas 1840 m., po to (*Игналин*) – 1846 m. Vidiškių dvaro inventoriuje.

1848 m. palivarkas užrašytas Vidiškių filijinės bažnyčios krikšto metrikų knygoje: tie patys jo gyventojai Fabijonas ir Kristina Lukauskiai kovo 8 d. krikštijo kitą sūnų – Juozapą (*Józef*), kurio gimimo vieta nurodyta *w Ignalinku* (VdšKr_I 26). 1848–1854 m. minėtos bažnyčios krikšto knygoje užrašyta, kad 1853 m. valstiečiai Kristupas ir Agota, Juodagalvių giminės, Karaliūnai (*Кржиштофа и Аготы изъ Јодегалвiovъ Каралюцевъ*) pakrikštijo dukrą Kotryną (*Катаржина*), gimusią Ignalino (Ignalinos?) vienkiemyje (*въ Мызль Игналинъ*) (VdšKr_{II} 76). 1880 m. tokio paties pobūdžio dokumente rašoma, jog dvarininkų Vikentijaus ir Juzefos, Petkevičių giminės, Savickių (*Викентія и Јозефы урожденной Петкевичевны Савицкихъ*) sūnus Juozapas (*Јосифъ*) gimė Ignalino (Ignalinos?) palivarke (*въ Фольваркѣ Игналинѣ*), bet gretimame įrašė

⁷ Janapolis tapatintinas su dab. Jonalaukio k. (Ignalinos sen.).

⁸ Dabar tai Petriškės kaimas (Ignalinos sen.).

jau minimas ir sargo namelis, vadinamas Ignalinu (*въ Караулкѣ Игналино*), kuriame gimusį sūnų Juozapą (*Иосифъ*) pakrikštijo Zablatiškės valsčiaus (*Заблотишской Волости*) valstiečiai Simonas ir Domicelė, Rastenių giminės, Semionkai (*Сымеона и Домицели изъ Растеневъ Семіонковъ*) (VdšKr_v 23). 1886 m. užrašytas Ignalino palivarkas (*въ Фольваркѣ Игналино*), kuriame gimė dvarininkų Ignacijaus ir Veronikos, Minkevičių giminės, Petkevičių (*Игнацего и Вероники изъ Минкевичовъ Пѣткевичовъ*) dukra Marijona (*Маріянна*), ir Ignalino geležinkelio stotis (*въ Воззале Игналино, на станціи Игналино, въ Игналинѣ Ста: Варшав: жел: дороги*), kurioje gimė kareivio Antano ir Marijonos, Gudelių giminės, Girdžiukų (*Антонего и Маріяанны урожденной Гудельовны Гурдзюковъ*) dukra Kazimiera (*Казимѣра*), dvarininkų Jeronimo ir Vladislavos, Giedraičių giminės, Slobodinskių (*Гѣронима и Владыславы урожденной Гѣдройцѣ Слободинскихъ*) sūnus Ričardas (*Ришардъ*) bei Juozapo ir Liudvikos, Tanajevskių giminės, Podoleckių (*Иосифа и Людвики урожденной Танаевской Подолеукихъ*) dukra Albertina (*Альбертина*) (VdšKr_v 178, 180, 184). 1866 m. Vilniaus gubernijos Švenčionių apskrities antrosios administracinės-policijos nuovados (stano) gyvenamųjų vietovių sąrašė nurodytas prie Palaukinio (*Пашаукинисъ*)⁹ ežero esantis dvarininkui priklausantis Ignalino (*Игналинъ*) palivarkas ir Ignalino (*Игналинъ*) geležinkelio stotis (ŠvncGVS 400). Nuo palivarko iki Švenčionių – 23 varstai, iki stano – 12 varstų. Jame tuo metu buvo 1 sodyba (kiemas), gyveno 16 žmonių: 9 vyrai ir 7 moterys. Geležinkelio stotis nuo Švenčionių nutolusi 22 $\frac{1}{4}$ varsto, nuo stano – 12 $\frac{1}{4}$ varsto. Šioje gyvenvietėje būta 6 kiemų, kuriuose gyveno 39 žmonės, iš jų 17 stačiatikių rusų, 13 katalikų lietuvių ir 9 žydai; 21 vyras ir 18 moterų. Pažymėta, kad abi vietovės išsidėsčiusios prie Sankt Peterburgo–Varšuvos geležinkelio. 1882 m. jau minėtame lenkiškame geografiniame žinyne rašoma, kad Ignalinas (*Игналин*) yra Švenčionių apskričiai priklausantys palivarkas ir geležinkelio stotis. Šiose vietovėse 1866 m. gyveno 42 katalikai, 9 žydai, 34 stačiatikiai, buvo 7 namai. Atstumas nuo palivarko iki Švenčionių – 23 varstai, nuo stoties iki Švenčionių – 22 $\frac{1}{4}$ varsto, iki Vilniaus – 95 varstai (SG III 246). Be to, atskirai paminėtas per 23 varstus nuo Švenčionių nutolęs to paties pavadinimo šlėktų palivarkas, kuriame 1866 m. buvo 1 sodyba, gyveno 16 žmonių katalikų. 1905 m. išleistame Vilniaus gubernijos gyvenviečių sąrašė nurodomi prie Gavio ežero esantys, Daugėlišio valsčiui priklausantys Ignalino (*Игналино*) geležinkelio stotis, kaimas ir palivarkas. Stotyje ir kaime yra 328 gyventojai, 144 vyrai ir 184 moterys, gyvenvietėms priklauso 19 dešimtinių žemės. Palivarko savininkas – Kamenskis (*Каменскаго*), jame gyvena 18 žmonių, 10 vyrų ir 8 moterys, priklauso 69 dešimtinės žemės, atstumas iki geležinkelio stoties – 0,5 varsto

⁹ Ši forma greičiausiai yra klaidinga, atsiradusi neteisingai išgirdus ežero vardą *Palaukinis*.

(VGGs 269). Pagal 1923 / 1924 m. nubraižytą planą Ignalino palivarkas buvo išsidėstęs tarp Gavio, Palaukinio ir Gavaičio ežerų (VdšHKn). Lietuvai atgavus Vilniaus kraštą 1940 m. sudarytame šios teritorijos gyvenviečių sąvade įrašyti Švenčionių (vėliau Švenčionėlių) apskrities Ignalinos valsčiui priklausantys Ignalinos (*Ignalinà, -inos*, le. *Ignalino*) geležinkelio stotis ir miestelis bei kaimas *Ignōtiškė* (le. *Ignalinka*) (VSV 1940 7; 1945 15). 1949 m. Ignalina buvo to paties pavadinimo valsčiaus ir apylinkės centras (LATP 144), o 1950 m. ši gyvenamoji vietovė pertvarkyta iš pradžių į apskrities, o kiek vėliau – į rajoninio pavaldumo miestą (LATS 8, 1025). 1962 m. iš gyvosios kalbos užrašytas sodybos prie Ignalinos miesto vardas *Ignalinka* (VK¹⁰). Tai gali būti paskutinis buvusio Ignalinos (Ignalino) palivarko pėdsakas.

4. Iš Ignalinos istorinės raidos analizės matyti, kad gyvenvietė atsiradimo metu priklausė Vidiškių dvarininkui Švenčionių apskrities maršalkai Jonui Kamenskiui ir jo žmonai Brigitai, įsigijusiems Vidiškių dvarą 1827 m., todėl, norint nustatyti miesto vardo kilmės šaltiniu buvusį asmenvardį, reikalinga apžvelgti šios šeimos (giminės) tolesnę istoriją.

Jonas ir Brigita Kamenskiiai sulaukė 80 m. mirė Ignalino palivarke (*въ имѣнїи Игналинѣ*) 1869 m.: žmona (*Констанція Бригида изъ Каменскихъ Каменская*) sausio 1 d. nuo plaučių uždegimo, vyras (*Іоаннь Каменский*) – sausio 2 d. nuo senatvinės džiovos. Abu palaidoti Vidiškių kapinėse sausio 4 d. (VdšMrt_I 30; MI). Jų mirties įrašuose nurodyta, kad paliko sūnų Ignacijų Liudviką (*Игнатія Людвика*) ir dukterį Konstanciją (*Констанцію*)¹¹. Po Jono Kamenskio mirties dvarą paveldėjo sūnus Ignacijus. Duomenų apie jo gausią šeimą taip pat galima rasti metrikų knygoje. 1849 m. gegužės 4 d. Vidiškių filijinėje bažnyčioje pakrikštyta sutuoktinių Ignacijaus Liudviko Kamenskio ir Marijos Piotuchaitės (*Игнатія Людвика и Марїи Піотухувны Каменскихъ*) dukra Marija Brigita Juozapa (*Марія-Бригида-Іозефа*). Krikštatėviai buvo Ignacijaus tėvai Jonas ir Brigita Kamenskiiai (VdšKr_{II} 15). 1851 m. gruodžio 18 d. toje pačioje bažnyčioje įvyko antros Ignacijaus ir Marijos Kamenskių dukters Monikos Justinos Konstancijos (*Моника-Юстина-Констанція*) krikštynos, kurios krikštatėviais įvardyti grafas Sigizmundas Pliateris (*Сигизмундъ Плятеръ*) ir Jono Kamenskio žmona Brigita (VdšKr_{II} 57). Trečia dukra Justina Malvina Kotryna (*Юстина-Мальвина-Катаржина*) krikštyta 1854 m. gruodžio 28 d. dalyvaujant krikštatėviams – buvusiam Ukmergės miesto teisėjui Justinui Piotuchui (*Юстинъ Піотухъ*) ir Kazimiero Kamenskio žmonai Malvinai – bei gausiam būriui

¹⁰ Užrašė kalbininkė Evalda Strazdaitė (Jakaitienė).

¹¹ Duomenų apie Ignacijaus ir Konstancijos gimimą Daugėlišio parapijos, kuriai tuo metu priklausė Vidiškių dvaras, krikšto metrikų knygoje nėra. Galbūt jie pakrikštyti Vidiškių koplyčioje arba kurioje kitoje parapijoje.

liudininkų (VdšKr_{III} 8). Justinos tėvas Ignacijus ir jo tėvas Jonas Kamenskiai čia jau įvardyti kaip užimantys gubernijos sekretorių pareigas. 1864 m. liepos 3 d. Švenčionių Romos Katalikų bažnyčioje pakrikštijama ketvirta kolegijos asesorių Ignacijaus ir Marijos Kamenskių dukra Konstancija Brigita Gabrielė (*Констанція Бригида Габріеля*). Jos krikštatėviais įrašytas maršalas Jonas Kamenskis ir Stefanija, netekėjusi Piotuchų giminės mergina (*съ Стефанією Піотухъ дъвицею*) (VdšKr_{IV} 117). Dar po dvejų metų – 1866 m. spalio 19 d. – Vidiškių bažnyčioje įvyko rūmų tarėjų (*надворныхъ Совѣтниковъ*) Ignacijaus Liudviko ir Marijos Kamenskių vienintelio sūnaus Jono Marijono Petro Liudviko (*Іоанъ-Маріянъ-Петръ-Людвикъ*) krikštynos, kuriose krikšto tėvai buvo Kazimieras Kamenskis su Elena, netekėjusia Piotuchų giminės mergina (*съ благородною Еленая Піотухъ дъвицею*) (VdšKr_{IV} 168). Jauniausioji Ignacijaus ir Marijos dukra Konstancija mirė Vidiškių dvare nuo kokliušo sulaukusi tik 4 mėnesių ir palaidota vietos kapinėse (VdšMrt_I 9). Vyriausioji dukra Marija 1870 m. Vilniaus katedroje susituokė su 32 m. Napoleonu Žaba (*Наполеона Жабъ*) iš Vilniaus Antakalnio Šv. Petro ir Povilo parapijos (VdšJn_I 17), Monika 1872 m. Vidiškių bažnyčioje ištekėjo už kilmingo Henriko Javlovskio (*Генрика Явловскаго*) iš Ignalino (*изъ Игналина*) (VdšJn_I 23), o 1874 m. Vidiškių bažnyčioje užfiksuota Justinos santuoka su 46 m. kolegijos asesoriumi Vikentijumi Kvinta (*Викентія Квинты*) iš Bėčiūnų dvaro (*изъ мызы Бѣцунъ*) (VdšJn_I 32). 1888 m. kovo 14 d. Vidiškių dvare sulaukusi 59 m. nuo širdies ligos mirė Ignacijaus Kamenskio žmona dvarininkė Marija Kamenskienė (*Марія урожденная Піотухъ Камѣнска*), palikusi našlį rūmų tarėją Ignacijų, Jono sūnų, Kamenskį (*Игнатія Иванова Камѣнскаго Надворнаго совѣтника*), sūnų Joną (*Ивана*), dukteris Mariją Žabienę (*Марію Жабу*), Moniką Javlovskienę (*Монику Явловскую*) ir Justiną Kvintienę (*Юстыну Квинто*) (VdšMrt_{II} 29). Palaidota kovo 17 d. Rimšėnų (*деревни Римшаны*) kapinėse. Pats Vidiškių (Pšijaznės) dvaro savininkas rūmų tarėjas Ignacijus Liudvikas Kamenskis (*Игнатій-Людвик двухъименный Каменскій*) mirė nuo plaučių uždegimo 1900 m. kovo 12 d. sulaukęs 78 m. Paliko sūnų Joną Marijoną Petrą Liudviką ir dukteris Mariją, Moniką ir Justiną¹² (VdšMrt_{III} 3). Palaidotas kovo 15 d. Rimšėnų kapinėse (*на Римшанском кладбище*). Po Ignacijaus Kamenskio mirties dvarą paveldėjo sūnus Jonas, valdęs jį iki 1913 m.

Tolesnę dvaro istoriją galima atsekti iš jo hipotekos knygoje esančio dokumentų išrašų rinkinio. Išrašas iš Vilniaus notarinio archyvo 1913 m. Švenčionių apskrities pirkimo ir pardavimo sutarčių knygos liudija, kad 1913 m. sausio 22 d. Vilniaus notaro kontoroje Jono, Ignacijaus sūnaus, Kamenskio

¹² Dukra Justina (*Иустина Игнатъевна изъ Каменскихъ Квинто*) jau būdama našlė mirė 1906 m. Vilniuje ir taip pat palaidota Rimšėnų kapinėse (VdšMrt_{III} 55).

patikėtinis miestietis Jurgis Jokūbas, Roberto sūnus, Šafas (*мѣщанинъ Георгъ-Якубъ Робертовичъ Шаафъ*), gyvenantis Pšijaznės dvare, ir kilmingas pilietis Aristarchas, Moisejaus sūnus, Pimonovas (*потомственный гражданинъ Аристархъ Моисеевичъ Пимоновъ*), gyvenantis Vilniuje, Georgijaus prospekte, sudarė pirkimo ir pardavimo sutartį. Dvarininkas Jonas Kamenskis pardavė Aristarchui Pimonovui Pšijaznės, arba Vidiškių, dvarą su Ignalino palivarku ir Beržasalio bei Beržyno sklypais (*имение „Пржіазнь“ или Видзишки“ съ фольваркомъ Игналинъ и участками Бржесіоло и Лпзбржезь*) (VdšHKn, sutarties p. 1). Toliau pažymima, kad dvaras, kuris Jonui Kamenskiui atiteko pagal paveldėjimą po tėvo dvarininko Ignacijaus Kamenskio mirties, perduodamas su visu turtu, kurį vardijant paminėtas ir miestelis (*мѣстечкомъ*) (VdšHKn, sutarties p. 2). Naujasis Vidiškių dvaro ir Ignalino palivarko savininkas Aristarchas Pimonovas 1913 m. spalio 14 d. sudarė sutartį su seserimi Elena, Moisejaus dukra, Dorochova (*Елена Моисеевна Дорохова*), kurioje nurodoma, jog Pimonovas pasiskolino iš Dorochovos 156 000 rublių ir kaip užstatą jai atiduoda Pšijaznės, arba Vidiškių, dvarą su Ignalino palivarku (*съ фольваркомъ „Игналинъ“*) ir minėtais sklypais (VdšHKn). 1915 m. kovo 3 d. sudarytame testamente Aristarchas Pimonovas (*Arystarch, syn Mojżesza, Pimonow*) Pšijaznės dvarą, nusipirkta iš Jono Kamenskio, užrašė seseriai Elenai Dorochovai (*Helenie, córce Mojżesza, Dorochowej*) (VdšHKn). Kamenskių giminės sąsajų su Vidiškių dvaru dar galima rasti praėjus beveik dešimtmečiui po jo pardavimo. 1921 m. Monikos Javlovskienės (*Moniki Jawłowskiej*), Ignacijaus Kamenskio dukters, Jono Kamenskio sesers, advokatas padavė prašymą Apygardos (*Okręgowego*) teismo Civiliniam skyriui dėl gimtojo dvaro „*Przyjaźn*“, kurį valdo Elena Dorochova, išpirkimo. Prašyme paaiškinta, kad Vidiškių dvaras buvo Monikos tėvo Ignacijaus Kamenskio (*Ignacego Kamińskiego*), kuris mirė 1900 m. kovo 12 d., valda. Po mirties dvarą paveldėjo sūnus, jos brolis, kuris 1913 m. šią valdą pardavė Aristarchui Pimonovui už 200 000 rublių. 1915 m. kovo 5 d. Pimonovas mirė ir pagal testamentą dvaras atiteko Elenai Dorochovai. Apygardos teismo Civilinis skyrius 1922 m. pripažino Monikai Javlovskienei (*Moniki z Kamińskich Jawłowskiej*) teisę išpirkti dvarą, tačiau 1923 m. Apeliacinis teismas Vilniuje nusprendė Apygardos teismo sprendimą panaikinti, nes praleistas 3 m. terminas, per kurį galima paduoti tokį prašymą (VdšHKn).

5. Kamenskių giminės istorija rodo, kad Ignalinos palivarko atsiradimo metu (apie 1840 m.) Vidiškių dvarą valdė Jonas ir Brigita Kamenskiai, turėję sūnų Ignacijų Liudviką ir dukrą Konstanciją. Taigi Ignalinos vardas neabejotinai sietinas su pirmųjų palivarko valdytojų sūnaus pirmuoju vardu *Ignacijus* (ru. *Игнамиū*, le. *Ignacy*). Kaip jau minėta, Ignacijus mirė 1900 m. būdamas 78 metų, vadinasi, turėjo būti gimęs 1821 ar 1822 m., o atsiradus Ignalinos palivarkui jis dar nebuvo sulaukęs 20 m. Palivarkas, matyt, buvo tėvų taip pavadintas

sūnaus, ateityje pavaldėsiančio visą dvarą, garbei. Tokiu būdu atsiradusių dvarininkams priklausančių gyvenamųjų vietovių vardų Lietuvoje greičiausiai yra ir daugiau: pavyzdžiui, teigiama, kad Alizavos gyvenamoji vietovė (Kupiškio r.) anksčiau vadinta *Pakape*, o XVIII a. pabaigoje dvarininkas Antanas Koscialkovkis čia pastatė bažnyčią ir kuriamą bažnytkaimį savo sūnaus Aloyzo garbei pavadino *Alizavà* (VLE I 358).

Iš gausių istorinių duomenų galima rekonstruoti tokią Ignalinos gyvenvietės ir jos vardo raidos seką: palivarkas *Ignalinek* (*w Folwarke Ignalinek*) (1840 m.) → palivarkas **Ignalinas* (*составит из двух отдельных фольварков Янополя и Игналина*) (1846 m.) → palivarkas *Ignalinek* (*w Ignalinku*) (1848 m.) → palivarkas (vienkiemis) **Ignalinas* (**Ignalina*) (*въ Мызъ Игналинъ*) (1853 m.) → palivarkas, geležinkelio stotis **Ignalinas* (*Игналинъ*) (1866 m.) → palivarkas **Ignalinas* (**Ignalina*) (*въ имъни Игналинъ*) (1869 m.) → **Ignalinas* (*изъ Игналина*) (1872 m.) → palivarkas, sargo namelis **Ignalinas* (**Ignalina*) (*въ Фольваркѣ Игналинъ, въ Караулкѣ Игналино*) (1880 m.) → palivarkas, geležinkelio stotis **Ignalinas* (*Ignalin*) (1882 m.) → palivarkas, geležinkelio stotis **Ignalinas* (**Ignalina*) (*въ Фольваркѣ Игналино, въ Воззале Игналино, на станціи Игналино, въ Игналинъ Ста: Варшав: жел: дороги*) (1886 m.) → geležinkelio stotis, kaimas, palivarkas **Ignalinas* (*Игналино*) (1905 m.) → **Ignalinas* (*съ фольваркомъ Игналинъ*) (1913 m.) → geležinkelio stotis, miestelis *Ignalinà*, -inos (le. *Ignalino*), kaimas *Ignōtiškė* (le. *Ignalinka*) (1940 m.) → valsčiaus ir apylinkės centras *Ignalina* (1949 m.) → miestas *Ignalinà* (1950, 1959 m.).

XX a. I pusės lietuviškoje spaudoje vartoti du gyvenvietės (miestelio, geležinkelio stoties) vardo variantai: *Ignalina* ir *Ignalinas*. Dažniau buvo rašoma moteriškoji forma. Visų pirma pastebėtina, kad ją 1907 m. leidinyje *Lietuvių tauta* vartojo K. Būga: *netoli nuo Ignalinos* (Būga RR I 141). Ši forma dažnesnė ir periodikoje: *Ignalina* (LŽ 1912 m., nr. 135, p. 3; Auš 1937 m., nr. 9, p. 130; Trim 1939 m., nr. 45, p. 1088; ŪP 1939 m., nr. 52, p. 12; Amž 1939 m., nr. 240, p. 8), *Ignalina*, *Ignalinos* (VR 1934 m., nr. 44, p. 3; Aid 1938 m., nr. 20, p. 3), *Ignalina*, *Ignalinoj*, *Ignalinos miestely* (VR 1933 m., nr. 92, p. 3). Variantas *Ignalinas* vartotas rečiau: *miestelyje Ignaline*, *Ignalino*, *Ignalino stoties* (VR 1930, nr. 6, p. 4), *Ignalinas* (VR 1932, nr. 33, p. 3). Būta atvejų, kai tame pačiame straipsnyje pavartotos abi vardo formos: *Ignalina*, *Ignalinson*, *Ignalinos*, *Ignalino turguose* (VR 1937 m., nr. 78, p. 3).

Senų gyvosios kalbos vardo užrašymų yra labai nedaug. Galima pasiremti tik kalbininko Antano Vireliūno XX a. pradžioje užrašyta kortele: *Ignalinas* („*Ignalino*“) m. Vil. g. (BgK) (= miestelis Vilniaus gubernijoje). Kiti duomenys gana vėlyvi. Jau minėta, kad 1962 m. užrašytas sodybos vardas *Ignalinka*, kuris, matyt, sietinas su istorijos šaltinių palivarko pirmuoju įvardijimu *Ignalinek*. A. Vanago monografijoje rašoma, kad be formos *Ignalinà* vietinių gyventojų dar

vartojamos *Ignālina* ir *Ignalīnė*. Taip pat teigiama ir kraštotyros darbuose (Martinkėnas 1979: 53). XXI a. pradžios tarminiai įrašai liudija, kad senieji Ignalinos ir gretimų Palūšės, Vidiškių, Ceikinių apylinkių gyventojai vartoja formą *Ignalinà*: **ignali.na.i* (*Ignalinoj*) (Klimiškės k.), **ignali.na.i, in_ignali.nu.* (*Ignalinoj, in Ignaliną*) (Dindų k.), **ignali.na.n* (*Ignalinon*) (Sabališkės k.), **ignali.na.i, prie_ignali.nai* (*Ignalinoj, prie Ignalīnai*) (Lobinių k.) (ŠRAV 70, 103, 86, 89, 51, 75, 197), *ignalinà, *i.gnalinà, ignalīn.ɔ.i, i.gnalin.ɔ.i, *i.gna.li.nà.i, *i.gnali.nà.s, i.gnali.nà.n* (*Ignalinà, Ignalinoj, Ignalinos, Ignalinon*) (Ažušilės k.), **ignali.na.n* (*Ignalinon*) (Maksimonių k.), **ignali.na.n, *ignali.na.i* (*Ignalinon, Ignalinoj*) (Paulaukiškės k.), **ignali.na.s, *ignali.nà.s* (*Ignalinos*) (Šileikiškės k.) (ŠRV, RAV 101, 94, 80, 102), **ignali.na.n, *ignali.na.i* (*Ignalinon, Ignalinoj*) (Lepšių k.) (TA RAV 19). *Ignalinà* sakoma ir kiek toliau esančiuose Mielagėnų, Daugėliščio, Linkmenų apylinkių kaimuose: **ignali.na.n, *ignali.na.i, *ignali.nu.* (*Ignalinon, Ignalinoj, Ignaliną*) (Molykų k.), **ignali.na.n* (*Ignalinon*) (Guntauninkų k.), **ignali.n.ɔ.i* (*Ignalinoj*) (Vingirių k.), **ignali.na.i* (*Ignalinoj*) (Grikiapelės k.) (ŠRV, RAV 61, 27, 97, 129). Kita vertus, netoli Mielagėnų esančiame Kalninės kaime užfiksuotas kirčiavimo variantas *Ignālina*: **ignà.lin.ɔ.i* (*Ignālinoj*) (ŠRV, RAV 67). Taip pat kirčiuojama ir su Ignalinos r. Ceikinių seniūnija besiribojančiame Švenčionių r. Stoniūnų kaime: **ignà.lina.s* (3 kartus), **ignà.lin.ɔ.i* (*Ignālinos, Ignālinoj*), nors to paties kalbėtojo vienąkart tarta ir **ignali.na.s* (*Ignalinos*) (ŠRV, RAV 51). Priesagos variantas *Ignalīnė* pastebėtas tik vieną kartą: *vaikùs niēnčijau /ignali.ne.i* (*Ignalīnėj*) (Dindų k.) (ŠRAV 95). Tačiau to paties tarmės atstovo tame pačiame įrašė vartojama ir **ignali.na.n* (*Ignalinon*) (ten pat, 97), todėl iš vienkartinio formos su *-inė* pavartojimo negalima spręsti, ar ji buvo bent kiek plačiau paplitusi¹³.

Istorijos šaltinių, rašytų nelietuviškai, duomenys fiksuoja dvi gyvenvietės vardo formas: *Ignalinek* ir *Ignalin*. Kaip jau minėta, vardo *Ignalinek* atitikmuo gyvojoje kalboje yra *Ignalinka*¹⁴, o forma *Ignalinas* iš vietinių gyventojų kalbos užfiksuota XX a. pradžioje, periodinėje spaudoje ji vartota XX a. I pusėje. Istorinių užrašymų, iš kurių būtų galima neabejotinai atstatyti moteriškos giminės variantą, lyg ir nėra. Kita vertus, forma *Ignalinà* vartota K. Būgos, taip pat spaudoje bent jau nuo XX a. pradžios, teikta tarpukario lietuvių kalbininkų 1940 m. parengtame žinyne *Vilniaus srities vietovardžiai*, visuotinai vartojama gyvojoje kalboje, todėl jos autentiškumas nekelia abejonių. Taigi pagal istorijos šaltinių ir gyvosios kalbos duomenis galima išskirti tris pagrindinius lietuvių kalboje vartotus ar vartojamus formas variantus: *Ignalinas*, *Ignalinka* (palivarko, vėliau

¹³ Tarminių įrašų leidinio autorių pažymėta, jog tai yra fonetiškai nedėsinga forma.

¹⁴ 1940 m. *Vilniaus srities vietovardžiuose* siūlytas jo variantas *Ignōtiškė* (le. *Ignalinka*) daugiau niekur nepaliudytas, todėl greičiausiai yra dirbtinė atlietuvinta forma.

sodybos vardas) ir *Ignalinà* (*Ignālina*). Dar vienos formos *Ignalinė* tikrumui pagrįsti trūksta gyvosios kalbos duomenų.

Kaip jau minėta, Ignalinos vardo (vardo formų) kilmė sietina su gyvenvietės (palivarko) savininko Jono Kamenskio sūnaus vardu *Ignācijus*. Darybiškai vietovardžiai laikytini priesagų *-inas*, *-in-ka*, *-ina* vediniais iš kamieno *ignal-*, todėl, be abejo, kildintini iš kitos kanoninio vardo *Ignācijus* formos, turinčios kamieną *ignal-*. Galimos dvi vardo *ignal-* kilmės interpretacijos – lenkiškoji ir lietuviškoji. Istoriniai duomenys liudija, kad gyvenamosios vietos vardai yra „dvarininkiškos“ kilmės, todėl gali būti, kad Kamenskiei vardus *Ignalinek*, *Ignalin* palivarkui suteikė remdamiesi slavų (lenkų) kalbų ištekliais: prie lenkiškų vardo Ignacijus (le. *Ignacy*) formų *Ignal*, *Ignala* (plg. Gala 1985: 109) pridėdant lenkų kalbos žodžių darybai būdingas priesagas *-in* ir *-ek*. Tokią galimybę paremtų analogiškas kaimo, buvusio palivarko, Lenkijoje vardas *Ignalin*, kildinamas iš le. avd. *Ignal*, kuris kilęs iš v. *Ignacy* (NMP III 521). Lenkų avd. *Ignal*, *Ignala*, matyt, yra dabartinių lenkų pvd. *Ignal* (Rospond 1973: 163), *Ignal*, *Ignalewski*, *Ignalski*, *Ignalyk* (SNP IV 206) kilmės pagrindas. Analogiška kanoninio vardo Ignacijus (bru. *Игнацѣѣ*) forma *Игналя* vartojama ir baltarusių kalboje, Pastovių apylinkėse (Biryla 1982: 70–71). Tokiu atveju gyvenamųjų vietų vardai *Ignalinas*, *Ignalinà* (*Ignālina*), *Ignalinka* taip pat laikytini susidariusiais iš slaviškų vardo *Ignācijus* formų. Kita vertus, vietovardžių *ignal-* susidarymo pagrindas galėjo būti lietuviška tarminė deminutyvinė kanoninio vardo *Ignācijus* forma *Ignālis*, išsirutuliojusi iš trumpinio *Īgnas* : *Ignācijus* → *Īgnas* → *Ignālis*. Tokios formos atsiradimą būtų galima paaiškinti rytų aukštaičių šnektose pasitaikančiais priebalsio *n* kietinimo prieš *e* reiškiniiais. Šis kietinimas yra dėsningas aukštaičių vilniškių šiaurės rytų kampe (Urbanavičiūtė 1978: 69), tačiau priesaga *-alis* (*-ė*) po *n* nedėsningai apibendrinama žymiai didesniame plote: pavyzdžiui, Ignalinos apylinkėse sakoma *kalnā-li.s* (LTA III 132; žem. Nr. 117), Vidiškėse¹⁵ – *vilnā.la*. (*Vilnėlė*, upėvardis) (ŠRV, RAV 149). Po *g* einančio *n* kietinimas užfiksuotas Rimaldiškės kaime (Didžiasalio seniūnija): *iž *bugnā.Ķu*. (iš Būgnėlių¹⁶) (ŠRV, RAV 19). Todėl labai tikėtina, kad vietiniai gyventojai dvarininko Jono Kamenskio sūnų Ignacijų vadino (pavadindavo) mažybiniu vardu *Ignālis*. Tokiu atveju gyvosios kalbos kirčiavimo variantas *Ignālina* gali būti išlaikęs pamatinio žodžio kirčio vietą ir priegaidę¹⁷. Be to, visiškai neatmestina,

¹⁵ Pateikėja gimusi šalia Ignalinos esančiame Girminių kaime.

¹⁶ *Būgnėliai* – kitas Spijotiškės kaimo vardas.

¹⁷ V. Martinkėnas (1979: 53) tokį kirčiavimą laiko keistoku ir nevykusiu.

kad Ignacijaus tėvai mokėjo lietuviškai ir patys galėjo jį taip vadinti¹⁸. Kaip netiesioginį tokios tarminės formos patvirtinimą galima nurodyti pietų aukštaičių tarmės plote (Varėnoje) esančią pvd. *Ignaliūkas*, kuri gali būti kilusi iš tarminių sukietintą *n* turinčio avd. *Ignālis* (LPDB). Iš tokio paties vardo galėjo susidaryti Panemunėlio apylinkių moters prvd. *Ignalyčia* (tėvas buvo Ignas), prvd. *Ignaliōkas* (Želva, jo vardas Ignas), *Ignālius* (Aristava, pagal tėvo vardą) (LPrK). Iš mažybinio varianto *Ignēlis* ar **Ignalis* miesto vardą *Ignalinà* kildina ir A. Vanagas. Kadangi antrasis variantas čia pateikiamas rekonstruotas ir neapibūdintas (Vanagas 1996: 77), jo statusas nėra visai aiškus, bet greičiausiai taip pat turima omenyje dėl galimo *n* kietinimo prieš *e* (*-elis*) atsiradusi tarminė forma.

IŠVADOS

1. Ignalinos gyvenvietė (palivarkas) pirmą kartą istorijos dokumentuose paminėta 1840 m., o 1810 m. šaltinyje minimas Ignalinas nėra tapatus Ignalinos miesto pirmtake buvusiai vietovei.
2. Ignalinos palivarką įkūrė Vidiškių dvaro savininkai Jonas ir Brigita Kamenskiiai. Šio vietovardžio kilmė sietina su dvarininkų sūnaus Ignacijaus Kamenskio vardu. Kamenskių giminei gyvenvietė priklausė iki 1913 m.
3. Istorijos šaltinių ir gyvosios kalbos duomenys suponuoja 3 lietuvių kalboje vartotas pagrindines vietovardžio formas: *Ignalinka* (palivarko, sodybos vardas), *Ignalinas* (palivarko, geležinkelio stoties, sargo namelio, kaimo, miestelio vardas), *Ignalinà* (*Ignālina*) (geležinkelio stoties, miestelio, miesto vardas).
4. Vietovardžiai *Ignalinka*, *Ignalinas*, *Ignalinà* (*Ignālina*) laikytini priesagų *-inas*, *-in-ka*, *-ina* vediniais iš kanoninio vardo *Ignācijus* formos, turinčios kamieną *ignal-*, kuris gali būti kilęs iš lenkiškų vardo Ignacijus (le. *Ignacy*) variantų *Ignal*, *Ignala* arba iš lietuviškos tarminės dėl *n* kietinimo prieš *e* susidariusios formos *Ignālis*, išsirutuliojusi iš trumpinio *Īgnas*: *Ignācijus* → *Īgnas* → *Ignālis*.

¹⁸ Pavyzdžiui, tarminiam įrašė Ažušilės kaime gyvenantis 1927 m. gimęs pateikėjas teigia, kad Vidiškės dvaro savininkas *Kamiņskas buvo lietuvis* (RAV 101), t. y. lietuvis. Čia turimas omenyje Ignacijaus Kamenskio sūnus Jonas.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

BgK – K. *Būgos nomina propria kartoteka*, saugoma Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro archyve.

Biryła 1982: Бірыла Мікалай Васілевіч. *Беларуская антрапанімія 3. Структура ўласных мужчынскіх імен*. Мінск: Навука і тэхніка.

Būga RR I – Būga Kazimieras. *Rinktiniai raštai 1*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958.

Gala Sławomir 1985: Polskie nazwy osobowe z podstawowym *-l-/-ł-* w części sufiksальной. – *Acta Universitatis Lodziensis, Folia Linguistica* 10, Łódź: Uniwersytet Łódzki.

IEŽ – *Ignalinos krašto enciklopedinis žinynas*. Vilnius: Žuvėdra, 2015.

Kamiński Julian Aleksander 1850: *Przegląd do monografii i historyi rodzin Kamińskich i Kamińskich*, Lwów: Nakładem autora.

Kviklys Bronius 1964: *Mūsų Lietuva 1*. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla.

LPDB – *Lietuvių pavardžių duomenų bazė*. Prieiga internete <http://lkiis.lki.lt/pavardziu-duomeniu-baze>

LPrK – *Lietuvių pravardžių kartoteka*, saugoma Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro archyve.

LTA – *Lietuvių tarmių atlasas 3. Morfologija*. Vilnius: Mokslas, 1991.

LTE – Aničas Jonas ir kt. (red.). *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija 4*. Vilnius: Mokslas, 1978.

LUEV – *Lietuvos TSR upių ir ežerų vardynas*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1963.

LŽVA – *Lietuvos žemės vardyno anketos*, saugomos Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro archyve.

Martinkėnas Vincas 1979: Apie Ignaliną. – *Kraštotyra* 9, 53–56.

Matkevičius (Matusa) Romutis 2014: Nauji Ignalinos istorijos štrichai. – *Mūsų Ignalina*, vasario 19 d. Prieiga internete <http://www.mignalina.lt>

MI – [Laikraščio „Mūsų Ignalina“ informacija]. – *Mūsų Ignalina*, 2014 m. sausio 4 d. Prieiga internete <http://www.mignalina.lt>

Miškinis Algimantas 2005: *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės 2. Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai 2*. Vilnius: Savastis.

Narbutas Sigitas 2010: Alberto Kojalavičiaus Šventasis Lietuvos Didžiosios Kuni-
gaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminių ir herbų vardynas: pažintis su kil-
mingaisiais nuo Kačano iki Kvaso. – *Senoji Lietuvos literatūra* 29, 185–256. Prieiga in-
ternete http://www.liti.lt/failai/Publ_Kojalavicius.pdf.

NMP III – *Nazwy miejscowe Polski* 1. Kraków: Polska Akademia Nauk, Instytut Języka
Polskiego, 1999.

Razmukaitė Marija 1998: *Lietuvos priesaginiai oikonimai. Daktaro disertacija*. Vil-
nius: Lietuvių kalbos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas.

Rospond Stanisław 1973: *Słownik nazwisk śląskich* 2. Wrocław-Warsza-
wa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo.

SJP V – *Słownik języka polskiego* 5. Warszawa: Nakładem prenumeratorów i Kasy im.
Mianowskiego, 1912.

SNP – *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych* 4. Kraków: Polska Akademia
Nauk, Instytut Języka Polskiego, 1993.

ŠRAV – Kardelis Vytautas, Kardelytė-Grinevičienė Daiva, Navickaitė Agnė, Strun-
gytė Inga. *Šiaurės rytų aukštaičiai vilniškiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos
institutas, 2006.

ŠRV – *Šiaurės rytų aukštaičių vilniškių tekstynas*. Prieiga internete <http://www.baze.vilniskiai.eu/>

TA – *Lietuvių kalbos instituto Tarmių archyvo duomenų bazė*. Prieiga internete <http://tarmes.lki.lt>

Urbanavičiūtė Žaneta 1978: Priebalsių *t, d, n* ir *b, p, m, v* kietinimas lietuvių kal-
bos tarmėse. – *Baltistica* 29(1), 69–78.

Vanagas Aleksandras 1996: *Lietuvos miestų vardai*. Vilnius: Mokslo ir enciklope-
dijų leidykla.

VK – *Abėcėlinė vietovardžių, surinktų iš gyvosios kalbos, kartoteka*, saugoma Lietuvių kal-
bos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centre.

VLE – Razumas Valdemaras ir kt. (red.). *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 7. Vilnius:
Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.

ISTORIJOS ŠALTINIAI

Aid – *Aidas*.

Amž – *XX amžius*.

Auš – *Aušrelė*.

BrsIvA – *Wizyty Calego Dekanatu Brasławskiego przezemnie Dziekana nizey na podpisaniu wyrażonego, wszystkich Kosciolow z Parafiami w nim Zostaiacemi Z woli Dyspozycyi J. O. Xiążęcia Jm̃ci Ignacego Jakuba Masalskiego porządnie opisane. w Roku 1784*, LVIA F. 694, Apr. 1, B. 3505.

DglšKr – *Księga Metryk Chrzestnych Kościoła Parafialnego Dawgielskiego Od roku 1774. Januar~. 16° Do roku 1790. Maia: 2°. dnia*. LVIA F. 1329, Ap. 1, B. 10. Prieiga internete <http://www.epaveldas.lt>

DglšRS – *Ревизские сказки Даугелишскаго, Годушишскаго и др. приходов Завилейского у[...] за 1811 г.* LVIA F. 515, Apr. 15, B. 218.

GrdnDT – *Taryffa kurzących się Dymow w Powiecie Grodzieskim znajdujących się z przyłączonemi Dwóma Guberniami, Bartnicką, y Olitską. Dóbr stołowych IKMĘ extensyą w Wwdztwie Trockim mającemi ad Corpus Ekonomy IKMĘ Grodzieńskiey należącemi z dystynkcyą w Rubrykach wyrażoną de przepisow Prawa stosowaną, z Lustracyi za Konstytucyą naupoznieyszego Seymu 1775. R^u przez nas tąż Konstytucyą wyznaczonych, y nizey podpisaney da Kancellaryi Grodz: Pttu: Grodzien' in 1775 R^u Sporządzona*. LVIA F. SA, B. 18584.

KпGGS – *Списокъ населенныхъ местъ Ковенской Губерніи*. Ковна: Въ Типографіи Губернскаго Правленія, 1892.

LATP – *Lietuvos TSR administratyvinis-teritorinis padalinimas*. Vilnius: Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo leidinys, 1949.

LATS – *Lietuvos TSR administracinis-teritorinis suskirstymas*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959.

LŽ – *Lietuvos žinios*.

PlšJn₁ – *Księga Metryk ślubnych Kościoła Parafialnego Rzymsko-Katolickiego Połusze Zwanego od Roku 1827°*. LVIA F. 1330, Ap. 1, B. 8. Prieiga internete <http://www.epaveldas.lt>

PlšKr₁ – *Księga Metryk Chrzestnych Kościoła Parafialnego Rzymsko-Katolickiego Połuskiego od Roku 1827*. LVIA F. 1330, Ap. 1, B. 7. Prieiga internete <http://www.epaveldas.lt>

SG – Sulimierski Filip, Chlebowski Bronisław, Walewski Władysław (red.). *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* 3. Warszawa: Nakładem Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, Druk „Wieku“ Nowy-Świat, 1882.

Švnc̄GVS – *Списокъ О населенныхъ мѣстностяхъ Састаяицхъ ва 2 Станѣ Свенцянскаго Угъзда. Составленъ въ 1866 году.* CVIA (ЦГИА) F. 1290, Apr. 4, B. 101. Prieiga internete <http://www.prlib.ru>

Trim – *Trimitas.*

UDS_I – *Summaryafz przy Alfabet ułożony Maiątkow nieruchomych Obywatelskich Pow: Zawileyskiego.* 1795. LVIA F. 515, Apr. 5, B. 4.

UDS_{II} – [1811 m. Użnerio apskrities dvarininkų sąrašas]. LVIA F. 515, Apr. 5, B. 15.

UDS_{III} – *Алфавитъ Завилейскаго Угъзда 1816 Года.* LVIA F. 515, Apr. 5, B. 18.

ŪP – *Ūkininko patarėjas.*

VB – *Pavardžių ir vietovardžių komisijos Rokiškio, Seinų, Šakių apskričių gyvenamųjų vietų sąrašai (bylos) 4, saugomos Lietuvos kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro archyve.*

VdšHK_n – *Нip. Nr. 607. Zbiór dokumentów księgi wieczystej dóbr ziemskich „Przyjaźń“ vel „Widziszki“ pow. Święciański tom I.* CVA F. 130, Apr. 1, B. 20562.

VdšI – *Статистическое свѣденіе имению Пржіязни, или Видзишкамъ, вотченничества Помѣщиковъ Ивана Рафаилова сына и Бригиды Викентьевой дочери изъ дома Каменскихъ Каменскихъ Виленской Губерніи, Свенцянскаго Угъзда Давгелишскаго, и Полушкаго Приходовъ, во 2^{омъ} Станѣ состоящему, дня 18ого Декабря 1846 года составленное.* LVIA F. 394, Apr. 6, B. 80.

Vdš_n_I – *Метрическая книга Пржіязненской Римско-Католической Приходской Церкви. Часть Вторая. О Бракосочетавшихся. Съ 4 числа мѣсяца Сентября 1866 года.* LVIA F. 1331, Apr. 1, B. 10. Prieiga internete <http://www.epaveldas.lt>

VdšK_r_I – *KSIĘGA Metryk Chrzestnych Kościoła Filialnego Przyjaznienskiego od roku 1845 Miesiąca Lutego 12 dnia.* LVIA F. 1331, Apr. 1, B. 1. Prieiga internete <http://www.epaveldas.lt>

VdšK_r_{II} – *Метрическая книга Пржіязненской Римско-Католической филиальной Церкви. Часть Первая. О Родившихся. Съ 1ого числа мѣсяца Іюля–1848 года.* LVIA F. 1331, Apr. 1, B. 4. Prieiga internete <http://www.epaveldas.lt>

VdšK_r_{III} – *Метрическая книга Пржіязненской Римско-Католической филиальной Церкви. Часть Первая. О Родившихся. Съ 26 числа мѣсяца Сентября 1854. года.* LVIA F. 1331, Apr. 1, B. 7. Prieiga internete <http://www.epaveldas.lt>

VdšK_r_{IV} – *Метрическая книга Пржіязненскаго Р. К. костела о родившихся съ 1860 года.* LVIA F. 1331, Apr. 1, B. 8. Prieiga internete <http://www.epaveldas.lt>

VdšKr_v – *Метрическая книга Пржіязненской Римско-Католической приходской церкви. Часть первая. О Родившихся. Съ 20 числа января мѣсяца 1879 года.* LVIA F. 1331, Apr. 1, B. 13. Prieiga internete <http://www.epaveldas.lt>

VdšMrt_I – *Метрическая книга Пржіязненской Римско-Католической Приходской Церкви. Часть третья. О Умершихъ. Съ 17. числа мѣсяца Мая.– 1863. года.* LVIA F. 1331, Apr. 1, B. 9. Prieiga internete <http://www.epaveldas.lt>

VdšMrt_{II} – *Метрическая книга Пржіязненской Римско-Католической филиальной Церкви. Часть третья. О Умершихъ. Съ 19. числа февраля 1882 года.* LVIA F. 1331, Apr. 1, B. 14. Prieiga internete <http://www.epaveldas.lt>

VdšMrt_{III} – *Księga metryk pogrzebowych Przyjaznińskiego Rz–Kat. Kościoła. od 1900 do 1913 roku.* LVIA F. 1331, Apr. 1, B. 19. Prieiga internete <http://www.epaveldas.lt>

VDV – [*Vilniaus vyskupystės dekanatų vietovių sąrašai. 1784 m.*]. LVIA F. SA, B. 19253.

VGGS – *Виленская губернія. Полный списокъ населенныхъ местъ со статистическими данными о каждомъ поселеніи, составленный по офиціальнымъ свѣдѣніямъ I. I. Гошкевичемъ.* Вильна: Губернская Типографія, 1905.

VR – *Vilniaus rytojus.*

VSV: *Vilniaus srities vietovardžiai.* Vilnius, 1940 (mašinarštis); 1945 (korektūra).

ŽTz – *Wiadomość o Łuksztach, Wiżunkach i Ignalinie.* VUBRS F. 5, B. 28–2334.

Development and Origin of Ignalina and Its Name

SUMMARY

Until now there were statements in scientific literature that the name of Ignalina was first mentioned in historical documents in 1810 and this place name can be traced to the name of Ignacy Tyzenhauz. In fact, the settlement (folwark) of Ignalina was first mentioned in historical documents in 1840. Meanwhile, *Ignalinas* mentioned in the source of 1810 is not equivalent to the settlement considered the predecessor of the city of Ignalina. The Ignalina folwark was established by the owners of Vidiškės manor – the Kamenskis family, Jonas and Brigita. The origin of the place name can be linked to the name of the noble family's son, Ignacy Kamieński. The Kamenskis family owned the settlement until 1913.

The data of historical sources and the living language entail three major forms of the place name used in the Lithuanian language: *Ignalinka* (name of folwark, homestead), *Ignalinas* (name of folwark, railway station, watcher's house, village, township), *Ignalinà (Ignālina)* (name of railway station, township, city).

Place names *Ignalinka*, *Ignalinas*, *Ignalinà (Ignālina)* are considered derivatives with the suffixes *-inas*, *-in-ka*, *-ina* from the form of the canonical name *Ignācijus* with the stem *ignal-*, which could have originated from the variants of the Polish name *Ignacy – Ignal, Ignala* – or the Lithuanian dialectal form *Ignālis* resulting from *n* hardening before *e* and deriving from the abbreviated form *Īgnas*: *Ignācijus* → *Īgnas* → *Ignālis*.

Įteikta 2016 m. gegužės 15 d.

LAIMUTIS BILKIS

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

laimutis.bilkis@lki.lt